

Κι' ἀν ἄκομα δλοι οἱ ἀνθρωποι, ἀσχετο πόσο ἄνισοι εἶναι στὸ ἄλλα τους τὰ προτερήματα, εἰχαν δλοι στὸν ἵδιο βαθμὸν τὴ λογική, τὸν κοινὸν νοῦν, ποὺ πίστευε πὼς ἔχουμε ὁ αἰσιόδοξος δροθολογισμὸς τοῦ δέκατου δγδούν αἰώνα, δὲ θὰ μπορούσανε καὶ πολὺ σωστὰ νὰ κρίνουνε σήμερα τὶς αἰτίες καὶ τὸ ἀποτελέσματα οὗτε τῆς διοικητικῆς οὗτε τῆς νομοθετικῆς καὶ δικαστικῆς δράσης. Κενο πούχει τὴν ἀξίωση πὼς εἶναι πείραμα στὴν περιοχὴ τῆς κοινωνιολογίας, διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸ πείραμα τῆς φυσικῆς. Περσότερο τὸ ἀποτελοῦνε δοκιμὲς καὶ πλάνες ποὺ συνοδεύονται ἀπὸ λίγη ἐλπίδα καὶ πολλὴ κουρβέντα. Ἡ νομοθεσία γίνεται μὲ αὐτοσχεδιάσματα, πότε ἔξυπνα καὶ πότε δχι, προορισμένα νὰ διορθώσουνε τὴν κατάσταση προσωρινά, νὰ μπαλώσουνε τὰ πράματα. Μέσος δρος δὲ φαίνεται νὰ ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὸ αὐτοσχεδιάσματα καὶ σὲ μιὰ διοίκηση συγκεντρωτική, ποὺ καταλήγει στὴ διχτατορία. Γιατὶ μὲ τοὺς καλύτερους δρους μόνο γενικὰ μέτρα μπορεῖ νὰ πάρει ἡ νομοθεσία. Κι' αὐτὰ τὰ μέτρα τὰ γενικὰ δὲν εἰν' αὐτονόητα. Κι' ἄκομα λιγότερο εἶναι κατάλληλα νὰ ἔφαρμοστοῦν αὐτόματα. Κ' εἶναι πολυέξοδο κι' ἀβέβαιο νὰ περιμένεις νὰ βγάλουν ἀπόφαση τὰ δικαστήρια γιὰ νὰ ἔξηγήσουνε τὶ θέλει νὰ πεῖ δ νόμος σὲ μιὰ περίπτωση συγκεκριμένη. Γι' αὐτὸ πληθαίνουν οἱ διοικητικὲς ἐπιτροπὲς καὶ τοὺς δίνεται μεγάλη ἔξουσία, δσο κι' δν εἰν' ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ θεωρία δτι ἡ ἔξουσία διακρίνεται σὲ τρεῖς κλάδους, θεωρία ποὺ ἔξακολουθεῖ νὰ τὴν ὑπαγορεύει τὸ σύνταγμα, ἀλλὰ μόνο στὰ χαρτιά. Ἀνθρωποι μὲ φιλελεύθερες ἀντιλήψεις κυριεύονται ἀπὸ τὸ φόβο τῆς διχτατορίας καὶ γι' αὐτὸ συμμαχοῦνε μ' ἀνθρώπους ποὺ ἔπειδὴ τὰ προσωπικὰ κι' ἀντικοινωνικά τους συμφέροντα ζημιώνονται ἀπὸ αὐτὲς τὶς ἐπιτροπές, τὶς χτυποῦν δλοι μαζί. Γιατὶ τοὺς εἰν' ἀδύνατο νὰ καταλάβουνε πόσο ἐπιταχτικὴ εἰν' ἡ ἀνάγκη νὰ σχηματίζονται νέες ἐπιτροπές, πὼς πραγματικὰ τὸ πρόβλημα εἶναι νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ πολιτικὴ ὑπηρεσία φωτισμένη καὶ ἴκανη κάτου

ἀπὸ συνθῆκες ποὺ νὰ μπορέσει ν^ο ἀντιταχτεῖ στὴ διαμόρφωση μιᾶς ἀλύγιστης γραφειοκρατίας.

“Εδῶ ταιριάζει νὰ τονίσουμε δτὶ σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ θεωρία καὶ πράξη υπάρχει ἀνάμεσα στὴν ἐλευθερία καὶ στὴν ἴσοτητα μιὰ ἀρμονία αὐμφυτη καὶ σὰ νὰ ποῦμε προκαθορισμένη. “Οταν ἡ ἐλευθερία ἔφαρμόστηκε στὴ βιομηχανία καὶ στὸ ἐμπόριο, οἱ οἰκονομικὲς ἀνισότητες ποὺ δημιουργηθήκανε ἀντιδράσανε στὸ νὰ δίνονται ἵσες εὐκαιρίες σ^ο δλους τοὺς ἀνθρώπους. **Μονάχα** δσοι ἔχουνε νὰ συνηγορήσουνε γιὰ μιὰ εἰδικὴ ὑπόθεση, **θὰ** ὑποστηρίξουν δτὶ καὶ στὶς δημοκρατικὲς χῶρες, κάτου ἀπ^ο τὶς **πιὸ εὔνοϊκὲς** συνθῆκες, ἔχουνε τὰ φτωχὰ τὰ παιδιὰ τὶς ἕδιες εὐκαιρίες πούχουνε τὰ εὔπορα, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴ φοίτηση στὰ σχολεῖα ποὺ συντηροῦνται ἀπὸ τὸ κράτος. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου παρήγορο ἀντιστάθμισμα τὸ δτὶ τὰ παιδιὰ τῶν πλουσίων συχνὰ ὑποφέρουν ἀπὸ τὶς μονόπλευρες συνθῆκες δπου μεγαλώνουνε.

Τὸν τρόπο ποὺ καταλαβαίνανε πρωτύτερα τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἴσοτητας μᾶς τὸν δείχνουνε πολὺ καθαρὰ οἱ κοπιαστικὲς προσπάθειες ποὺ κάνανε στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση γιὰ νὰ ἐμποδίσουνε τοὺς συνασπισμοὺς καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς ν^ο ἀναπτυχτοῦν, ἀκόμα καὶ τοὺς προαιρετικούς. Τόση πεποίθηση εἶχαν οἱ ἥγετες τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας τῆς Ἐλευθερίας, τῆς Ἰσότητας καὶ τῆς Ἀδελφότητας δτὶ οἱ οἰκονομικὲς ἐνώσεις εἶν^ο ἔχτρικὲς πρὸς τὴν ἐλευθερία. Πολὺ διαφορετικὴ πηγὴ εἶχαν οἱ νόμοι ποὺ γίνανε γιὰ νὰ χτυπήσουνε σὰ συνωμοσίες τὰ ἐργατικὰ συνδικάτα ποὺ ὑπήρχανε στὴν Ἀγγλία. Μὰ δ φόβος τοῦ συνασπισμοῦ καὶ τῆς ὁργάνωσης, δποια προέλευση καὶ νάχε, εἴτε φιλελεύθερη εἴτε ἀντιδραστική, φανερώνει πὼς εἶχε δημιουργηθεῖ πρόβλημα. Ἀκόμα κι’ ὁ πρώην πρόεδρος Ἐλιοτ ἔχει ἐκφράσει μιὰ πίστη ὅχι ἀσυνήθιστη γιὰ ἔναν ὄρισμένο τύπο φιλελεύθερον. Ἡ πίστη του αὐτὴ ἔκδηλώνεται στὸ φόβο ποὺ τοῦ προξενοῦσε ἡ ὑποψία πὼς ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐργα-

τικῶν σωματείων θὰ περιόριζε τὴν ἐλευθερία τῶν μεροκαματιάρηδων ἐργατῶν νὰ δουλεύει ὁ καθένας τους ὅποτε κι ὅπου ἥθελε. Μιὰ τέτοια διάθεση ἔμφαντεται ἀκόμα καὶ τώρα σὲ μεγάλη κλίμακα στὴν περίπτωση τῶν ἐπιχειρήσεων πούχουν ἀναλάβει τὴν ὑποχρέωση νὰ παίρουνε μονάχα ἐργάτες ποὺ ἀνήκουνε στὰ ἐργατικὰ σωματεῖα. Ἀνθρωποι ποὺ εὐνοοῦνε θεωρητικὰ τὸ διαδικό παξάρεμα, δειλιάζουν ὅταν αὐτὴ ἡ ἀρχὴ ἐφαρζεται συστηματικά. Κ' ἐδῶ πάλι τὸ σημεῖο ποὺ ταιριάζει νὰ τονίσουμε δὲν εἶναι ποιὸς ἔχει δίκιο καὶ ποιὸς ἔχει ἄδικο. Εἶναι πὼς οἱ βιομηχανικὲς καὶ ἐμπορικὲς συνθῆκες πούχουνε διαμορφώσει οἱ ἐφαρμοσμένες ἐπιστῆμες δημιουργήσανε μ' ἐναν τρόπο διλωσδιόλου ἀπόρβλεφτο τὸ πρόβλημα ποὺ ἀναφέρεται στὴ σχέση τῆς δργάνωσης καὶ τῆς ἐλευθερίας. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι κεῖνο ποὺ δύνομάζουν οἱ φιλόσοφοι ἀντινομία.

Γιατὶ τὸ ὕδιο πειστικὰ εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ὑποστηρίζουνε πὼς μονάχα μπαίνοντας σὲ μεγάλες δργανώσεις μποροῦνε νάναι ἐλεύθερα τὰ ἀτομα καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ὑποστηρίζουνε πὼς αὐτὲς οἱ δργανώσεις εἶναι περιορισμοὶ τῆς ἐλευθερίας. Ὁπως καὶ νάναι, καὶ τὸ νὰ δργανώνονται οἱ μεροκαματιάρηδες ἐργάτες σὲ ἐργατικὰ σωματεῖα καὶ τὸ νὰ σχηματίζουν οἱ κεφαλαιοῦχοι ἐργοδότες συγχωνεύσεις ἐπιχειρήσεων, συνασπισμούς, κοινοπραξίες, τράστ, συνδικάτα, ἀνεπίσημες συμβάσεις, εἶναι δυὸ ὅψεις τῆς ὕδιας διαδικασίας. Καὶ στὸ ἀναμεταξὺ κεῖνο τὸ ἀκαθόριστο κι ἀμορφο πράμα ποὺ τὸ λέμε καταναλωτικὸ κοινὸ ἔχει τὴν τάση νὰ ὑποψιάζεται πότε τοὺς ἐργοδότες πότε τοὺς ἐργάτες τὸ ὕδιο πάνου κάτου, ἀνάλογα μὲ τὸ ποιὸς ἀπὸ τοὺς δυὸ ἐνεργεῖ περσότερο μιὰ δρισμένη ἐποχὴ καὶ συντελεῖ φανερὰ στὴ δημιουργία κάποιας ἐνοχλητικῆς ἀνωμαλίας. Εἰν ἀδύνατο νὰ ἔξηγήσουμε τὸ πῶς θὰ μποροῦσε νὰ γίνει μαζικὴ παραγωγὴ καὶ διανομὴ καὶ συνάμα νὰ ἔξουδετερωθεῖ ἡ ἀπόσταση μὲ τὴ γοργὴ μεταφορὰ καὶ συγκοινωνία δίχως μεγάλη σταθεροποίηση καὶ συγκέντρωση. Κι ὅμως βλέπουμε

πολλοὺς νὰ μένουνε προσκολλημένοι περσότερο στὸ γράμμα παρὰ στὸ πνεῦμα τῆς παλιᾶς διατύπωσης τῆς δημοκρατικῆς πίστης καὶ νὰ κατηγοροῦνε τὴν μιὰ ἢ τὴν ἄλλη μορφὴ τῶν δργανώσεων ποὺ γεννηθήκανε γιὰ νὰ καταστρέψουνε τὸ ίδανικὸ τῆς ἐλευθερίας καὶ τὸ ίδανικὸ τῆς ισότητας—πράμα ποὺ ἀποτελεῖ ἀπόδειξη πώς γεννήθηκε ἔνας καινούργιος τύπος τοῦ προβλήματος—δποια κι' ἂν θάναι ἥ λύση του.

‘Η αὐξηση τῆς δυσπιστίας γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν κοινοβουλευτικῶν σωμάτων προηλθε, ὅπως ἀφήσαμε νὰ ὑκονοηθεῖ, ἀπὸ τὸ μεγάλο μπέρδεμα πούγινε στὰ γεγονότα. Πῶς μπορεῖ ἔνα ἄθροισμα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ διαλεχτήκανε πάνου ἀπὸ δλα ἐπειδὴ θεωρηθήκανε χρήσιμοι στὸ κόμμα, νάχει εἴτε τὶς γνώσεις εἴτε τὶς ίκανότητες τὶς ἀπαραίτητες γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει συνθῆκες ἀξεχώριστα δεμένες ἀναμεταξύ τους, ὅπως εἶν' οἱ συνθῆκες οἱ τωρινές; Συγκρούσεις ἀνάμεσα στὸ νομοθετικὸ σῶμα καὶ στὸ ἐκτελεστικὸ εἶναι παλιὰ ίστορία τῆς ἀμερικανικῆς ζωῆς. Παρουσιάζονται κάθε φορὰ ποὺ τυχαίνει νάχει δ Πρόεδρος δικές του πεποιθήσεις γερές. Κι' ὅχι μονάχα στὴν ἀμερικανικὴ ίστορία, ἀλλὰ πολὺ πιὸ γενικά, κάθε ποὺ γίνονται τέτοιες συγκρούσεις, ἡ ἐκτελεστικὴ ἔξουσία τείνει ν' ἀποδώσει στὸν ἕαυτό της τὸ δικαίωμα ν' ἀντιπροσωπεύει τὶς μάζες καὶ τὸ νομοθετικὸ σῶμα βρέσκεται ἔτσι διαλεγμένο ὅστε νάναι προσκολλημένο σὲ ίδιαίτερα συμφέροντα. Τὶς δυσκολίες ποὺ συναντοῦν δοσοὶ νομοθετοῦν, ἀντιμετωπίζοντας τὶς γύρω τους συνθῆκες, τὶς μεγαλώνει ἡ γενικὴ πεποίθηση δτι κι' αὐτοί, ὅπως καὶ τὰ δικαστήρια κι' ἡ διοίκηση, εύνοοῦνε προσωπικὰ συμφέροντα ἔξαιτίας τοῦ συνδέσμου τους μ' αὐτὰ καὶ τῆς ἀνατροφῆς τους, κάποτε δμως κι' ἀπὸ δωροδοκίες. ‘Η δυσπιστία δίνει εὐχαιρίες καὶ στὸ δημαγωγὸ καὶ στὸν ὑποψήφιο διχτάτορα. ‘Ο πρῶτος λέει πώς ὑπερασπίζεται τὶς καταπιεσμένες μάζες καὶ πὼς ἀντιμάχεται τὴν καταπίεση. Εἰν' δμως ίστορικὸ γεγονός δτι τὶς περσότερες φορές, εἴτε ξεπίτηδες εἴτε δίχως νὰ τὸ ξέρει, στάθηκε

πράχτορας μιᾶς καινούργιας μορφῆς τυραννίας. "Οπως λένε πώς εἶπε ὁ Huey Long, ὁ φασισμὸς θὰ μποροῦσε νάρθει στὸν τόπο μας ὀνομάζοντας τὸν ἔσωτό του προστασία τῆς δημοκρατίας ἀπὸ τοὺς ἔχτρούς της.

Κάθε σωστὴ ἐξέταση τῶν τωρινῶν σχέσεων τῆς πολιτικῆς καὶ τῶν οἰκονομικῶν θάπρεπε νὰ ἐπεκταθεῖ στοὺς ὅρους ποὺ ἐπικρατοῦνται στὸ χωριό, στὴν πόλη, στὴν ὕπαιθρο, στὶς πολιτεῖες καὶ στὸ έθνος. Καὶ τὰ συμπεράσματά της θὰ μπορούσανε νὰ γεμίσουνται τόμους. Τὰ συμπεράσματά της θὰ ἐνισχύανε στὶς λεπτομέρειές της τὴν ἀποψη ὅτι οἱ ἀμοιβαῖες σχέσεις καὶ η ἄλλη-λεξάρτηση τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς κυβέρνησης δίνουν ὀλότελα καινούργια ὅψη στὸ πρόβλημα τῶν μέσων ποὺ μεταχειρίζονται στὴ διοίκηση οἱ δημοκρατίες. Θὰ περιοριστῷ σὲ ἕνα ἀπὸ ὅσα θὰ μποροῦσα ν' ἀναφέρω. Ἡ σύγχρονη βιομηχανία δὲ θάφτανε στὴν ἀνάπτυξή της τὴν σημερνὴ δίχως τὴν νομιμοποίηση τῶν σωματείων. Τὸ σωματεῖο εἶναι κρατικὸ δημιούργημα, δηλαδὴ δημιούργημα τῆς κρατικῆς λειτουργίας. Δὲν ὑπάρχει, ἀν δὲ λειτουργοῦνται νομοθετικὰ σώματα καὶ δικαστήρια. Πολλὰ ἀπὸ τὰ παλιότερα ἐπιχειρήματα γιὰ τὸν περιορισμὸ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας καὶ γιὰ τὴν μεγάλη της ἀποκέντρωση οὖσιαστικὰ καταπέσανταν πέρασε τὸ πρῶτο ψήφισμα ποὺ ἔδινε τὴν ἀδεια νὰ σχηματίζονται ἐπαγγελματικὲς ὁργανώσεις. Ὁ πεισματικὸς ἀγώνας πούγινε στὴ χώρα μας ἀνάμεσα στὰ ἐπαγγελματικὰ συμφέροντα καὶ στὰ κυβερνητικὰ μέτρα, στάθηκε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἔνας ἀγώνας γιὰ νὰ φανεῖ ἀν τὸ παιδὶ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸ κράτος θὰ μποροῦσε νὰ κατευθύνει τοῦ πατέρα του τὶς μεταγενέστερες πράξεις. Τὸ ὅτι τὰ σωματεῖα, ποὺ τὰ δημιούργησε τὸ κράτος, λειτουργοῦνται σύμφωνα μὲ ἀποφάσεις δικαστηρίων εἶναι σίγουρη ἀπόδειξη πὼς ἡ σταδιοδρομία τῆς πολιτικῆς καὶ η σταδιοδρομία τῶν ἐπιχειρήσεων διασταυρώνονται καὶ συνδυάζονται στενὰ καὶ πολύπλευρα. Ὅλες αὐτὲς οἱ διασταυρώσεις, δλοι αὐτοὶ οἱ συνδυασμοὶ δὲ μπορούσανε νὰ προβλεφτοῦνται τὸν καιρὸ ποὺ

διαμορφώθηκε ή διακυβέρνησή μας. "Οσα λέγονται μὲ ἐπιγραμματικὸ τρόπο γιὰ τὴ διάφορὰ τοῦ παλιοῦ λεωφορείου, ποὺ τὸ τραβούσαν ἄλογα, ἀπὸ τὸ σιδερόδρομο καὶ τ' ἀεροπλάνο, σοῦ δίνουνε τὸ πολὺ πολὺ μιὰ ἰδέα γιὰ τὴν ἄλλαγὴ πούγινε στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, δημιουργημένη ἀπὸ τὴν ἄλλαγὴ πούγινε στὰ μέσα τῆς βιομηχανίας. Οἱ νέες σχέσεις ἀπαιτοῦνε νέο καθορισμὸ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων. Κεῖνος ὁ καθορισμὸς τους πούγινε ὅταν τὸ κύριο πρόβλημα ήταν νὰ διατηρήσουν εἰρηνικὲς σχέσεις οἱ ἀνθρώποι σὰν ἄτομα, δὲν εἶναι κατάλληλος γιὰ τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς μας, ἀφοῦ τώρα οἱ μεγάλοι συνεταιρισμοὶ ἔχουνε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀντικαταστήσει τὰ ἄτομα σὰ μονάδες ἀποτελεσματικῆς δράσης. "Η ՚ιδια ἡ ἀνάγκη τῆς ἄλλαγῆς κάνει ἐπιταχτικὸ τὸ ἐρώτημα ὅν τὰ δημοκρατικὰ μέσα εἶναι κατάλληλα γιὰ νὰ ἐπιφέρουνε τὴν ἄλλαγή.

Αὐτὸ τὸ βασικὸ ἐρώτημα ὑποδείχνουν οἱ σκέψεις πούχω ἐκθέσει σὲ γενικὲς μόνο γραμμές. Εἶναι τὸ πρόβλημα πούχει τὴν προτεραιότητα ἀπέναντι στὰ διάφορα σχέδια καὶ στὰ διάφορα μέσα ποὺ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη προβάλλεται ἡ ἀπαίτηση νὰ μποῦνε σ' ἐφαρμογή. "Ας πάρουμε γιὰ παράδειγμα τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἀφοῦ κι' ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐργασίας κι' ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ κεφαλαίου ὅμαδικὰ γίνεται τῆς βιομηχανίας ἡ ἐξέλιξη, πρέπει καὶ ἡ ՚ιδιοχτησία της καὶ ἡ ἐπιβλεψή της νάχουνε χαραχτήρα ὅμαδικὸ κι' αὐτὸ νὰ καταλήγει στὴν κατάργηση τοῦ εἰσοδήματος, εἴτε ἀπὸ νοίκια προέρχεται εἴτε ἀπὸ τόκους καὶ τοκομερίδια. "Απὸ τῆς δημοκρατίας τὴν πλευρὰ γεννιέται τὸ πρόβλημα ὅν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ δημοκρατικὲς μεθόδους αὐτὸς ὁ σκοπός, ποὺ ἐπιδιώκεται γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ἡ δημοκρατία. "Όταν πραγματοποιηθεῖ, ὅν ὑποθέσουμε πώς πραγματοποιεῖται, εἶναι πραγματοποιήσιμη ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ κατανομὴ τῶν ἀγαθῶν, καθὼς κι' ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας, δίχως ἔξουσία συγκεντρωτική, ποὺ θάναι κατα-

στροφή γιὰ τὴ δημοκρατία; Σχετικὰ μὲ τὴν ἀπάντηση στὸ πρῶτο ἔρωτημα ἔνα βαθὺ οῆγμα χωρίζει τοὺς ἐκδηλωμένους σοσιαλιστὲς ἀναμεταξύ τους. Μερικοὶ ὑποστηρίζουνε πὼς ἡ μετάβαση μπορεῖ νὰ γίνει μὲ ἀναγνωρισμένα δημοκρατικὰ μέσα. "Ομως μιὰ μερίδα πιὸ μεγάλη καὶ γιὰ τὴν ὕρα πιὸ δυναμικὴ διαβεβαιώνει πὼς τὰ δημοκρατικὰ κράτη εἰν^τ ἀξεχώριστα δεμένα μὲ κεῖνα ίσα τὰ πράματα ποὺ πρέπει νὰ λείψουνε. Εἶναι λοιπὸν παραλογισμὸς — ἡ ἀκόμα χειρότερα, θεληματικὴ παράχρουση — νὰ πιστεύουμε πὼς εἶναι μπορετὸ νὰ γίνει ἡ ἀλλαγὴ δίχως τὴ ἀνατροπὴ τῶν τωρινῶν κυβερνήσεων μὲ τὴ βίᾳ καὶ δίχως τὴ μεταβίβαση τῆς ἔξουσίας σὲ ἀντιπροσώπους τῶν ἔργατῶν, αὐτονῶν τῶν ἔργατῶν ποὺ δουλεύουνε στὰ ἔργοστάσια τῶν πόλεων. Σύμφωνα μὲ τούτη τὴν ἀποψη τὸ κράτος στάθηκε πάντα κ^α εἰν^τ ἀπ^τ τὴ φύση του δπλο τῆς κυριαρχης κοινωνικῆς τάξης. Κι^τ ἀποτελεῖ ἀξιωμα γι^τ αὐτοὺς τοὺς σοσιαλιστὲς πὼς δσο κυριαρχεῖ ἡ ἀστικὴ τάξη, ἡ κεφαλαιοκρατία, ἡ ὅλοκληρωτικὴ καταστροφή της εἰν^τ ἀπαραίτητη γιὰ νὰ γίνει ἡ ἀλλαγή.

"Ἄς ὑποθέσουμε πὼς ἔγινε ἡ μεγάλη ἀλλαγή, εἴτε μὲ τὸν ἔναν τρόπο εἴτε μὲ τὸν ἄλλονε. Τί γίνεται τότες; "Η ἔρωτηση ίσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐπιθυμία μας νὰ ἐπιστήσουμε τὴν προσοχὴ στὴ σχετικὰ λίγη προσοχὴ ποὺ δόθηκε στὴ βασικὴ συνέπεια τῆς ἀλλαγῆς. "Η ἀπάντηση ποὺ δίνεται τὶς περσότερες φορές, ἔχει τὴν ἔννοια πὼς ἀρκετὸ εἶναι γιὰ τὴν κάθε μέρα τὸ καλὸ ἡ τὸ κακὸ ποὺ δίνει. Θάταν οὕτοκία νὰ δοκιμάσουν οἱ ἀνθρώποι νὰ φανταστοῦνε μ^α δλες της τὶς λεπτομέρειες μιὰ κατάσταση ποὺ δὲν ὑπῆρξε ποτέ. Γι^τ αὐτὸ πρέπει νὰ ἐνεργήσουνε εἴτε μὲ τὴ βίᾳ καὶ μὲ τὴν ἐπανάσταση εἴτε μὲ τὴν ἐκπαιδευτικὴ ἔξελιξη ποὺ χρειάζεται γιὰ τὴν εἰρηνικὴ μετάβαση σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ κοινωνία. Πολλοὺς σοσιαλιστὲς τοῦ δεύτερου τύπου τοὺς κρατάει μέσα στὰ πλαίσια τῆς πατροπαράδοτης δημοκρατίας μας ἡ πίστη τους δτι χρησιμοποιώντας ἀδιάκοπα μεθόδους δημοκρατικὲς θὰ τὶς κάνουμε νὰ ὠριμάσουνε κ^α ἔτσι νὰ μπορέσουνε ν^ο ἀντιμετω-

πίσουνε τὰ εἰδικὰ προβλήματα ὅταν παρουσιαστοῦν. Ὁστόσο ἡ κοινὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ σοσιαλισμὸ τὸν ταυτίζει μὲ τὸν κρατικὸ τὸ σοσιαλισμό, μὲ τὴ διακυβέρνηση τὴ σοσιαλιστική, ἐνῶ οἱ δημοκρατικοὶ σοσιαλιστὲς εἰν^τ ἀντίθετοι πρὸς αὐτὴ τὴ λύση, ἔχτὸς ἵσως ἀν εἶναι ν^τ ἀποτελέσει μεταβατικὸ σταθμό. Αὐτὸ μᾶς δεῖχνει πὼς δὲ δόσθηκε μεγάλη προσοχὴ στὸ πρόβλημα. Οἱ συνδικαλιστὲς σοσιαλιστὲς εἰν^τ ἡ μερίδα ποὺ τόχει ἔξετάσει πιὸ ἕαστερα.

‘Η μορφὴ ποὺ πῆρε ἴσαμε τώρα ὁ κοινωνικὸς ἔλεγχος τῆς βιομηχανίας ἥτανε νὰ μπεῖ ἡ ρύθμισή της καὶ ἡ ἴδιοχτησία της κάτου ἀπ^τ τὴν αἰγίδα τῆς κυβέρνησης, κάτου ἀπὸ κρατικοὺς λειτουργούς. Ἔτσι γίνεται στὶς ἐθνικοσοσιαλιστικές, στὶς μπολσεβικικὲς σοσιαλιστικὲς καὶ στὶς δημοκρατικὲς χῶρες. Οὔτε ἡ θεωρία οὔτε ἡ πείρα ἀπὸ τὴν πράξη δὲν ἔδειξε ως τώρα πὼς ὁ κρατικὸς σοσιαλισμὸς θάναι οὐσιαστικὰ διαφορετικὸς ἀπὸ τὴν κρατικὴ κεφαλαιοκρατία. Κι^τ ἀν ἀκόμα θὰ βρισκόμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἔγκαταλείψουμε μιὰ γιὰ πάντα τὴν ἰδέα τὴν παλιὰ ὅτη κρατικὴ ἐπέμβαση εἰν^τ ἀπ^τ τὸ ἴδιο τὸ βάρος της ἔχτρικὴ πρὸς τὴν ἔλευθερη αὐτοδιοίκηση, καθόλου δὲ μποροῦμε ν^τ ἀναιρέσουμε τὴ μαρτυρία τῆς ΐστορίας ὅτι οἱ κρατικοὶ λειτουργοὶ πούχουνε διοικητικὴ ἔξουσία θὰ τὴν ἀσκήσουν αὐθαίρετα. Είναι ἀφέλεια νὰ πιστεύουμε κεῖνο ποὺ λένε καμιὰ φορὰ μερικοί, ὅτι ἡ βιομηχανία πρέπει νὰ φύγει ἀπὸ τὰ χέρια τῶν ίδιωτῶν. Είναι ἀφέλεια ὃσπου ν^τ ἀποδειχτεῖ ὅτι τὰ καινούργια ίδιωτικά, δηλαδὴ προσωπικά, χέρια ποὺ τὴν ἀναλάβανε θὰ ἔλεγχονται τόσο, ὃστε νάναι λογικὰ σίγουρο πὼς θὰ δουλέψουνε γιὰ κοινοὺς σκοπούς. Δὲ λέω πὼς αὐτὸ τὸ πρόβλημα μπορεῖ νὰ λυθεῖ δημοκρατικὰ οὔτε πὼς τὴν «κοινωνικοίηση» τῆς βιομηχανίας θὰ τὴν ἀκολουθήσει ἀναγκαστικὰ ἡ στρατιωτικοίησή της, ὅπως προμαντεύουνε τόσο εὔκολα οἱ δπαδοὶ τοῦ ἀτομισμοῦ ποὺ ἀντιστρατεύεται τὸν κρατικὸ παρεμβατισμό. Λέω πὼς τῆς δημοκρατίας τὸ πρόβλημα πῆρε καινούργια μορφὴ καὶ πὼς δὲν ξέρουμε καὶ πολὺ καλὰ ποιὰ σχέση ἔχουνε σὲ τούτη τὴ μορφή του οἱ οἰκονομικοὶ παράγοντες.

—ὅπως λειτουργοῦντες σήμερα—μὲ τοὺς σκοποὺς καὶ τὶς μεθόδους τῆς δημοκρατίας.

‘Η εὔλειψη ἀπὸ κατάλληλη πείρα δημιουργεῖ τὴν τάση νὰ προβάλλονται ἄκοιτες θεωρίες ἀντίμαχες. Γιατὶ ὁ τρόπος ποὺ διατυπώνουντες τὸ ἀνθρώπινο πρόβλημα οἱ περσότεροι βάνοντας τὸν ἀτομισμὸν ἀντιμέτωπο πρὸς τὸ σοσιαλισμὸν ἐκφράζει ἀντανακλαστικὰ τὶς διαιρέσεις ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντες τῆς σημερινῆς κοινωνίας. Καὶ συνάμα εἶναι δεῖγμα ἄκριτου ἀνταγωνισμοῦ. “Οταν ὑπάρχει τέτοια ἀντίθεση στὶς ίδεes τους, ἥ μιὰ θεωρία ψρέφεται ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες τῆς ἄλλης. Κ’ εἴται μεγαλώνει ἥ σύγχυση. Εἶναι βέβαια οὐτοπία νὰ περιμένουμε πὼς θ’ ἀνοίξει ὁ δρόμος γιὰ μιὰ καινούργια τάξη πραγμάτων στὴν κοινωνία μόλις «κοινωνικοποιηθεῖ» ἥ βιομηχανία, δίχως νὰ πολυκαταλαβαίνουμε τὴν σημασία τῆς κοινωνικοποίησης, ἀν ἔξαιρέσουμε τὴν ἀρνητική της πλευρά, δηλαδὴ τὴν κατάργηση τοῦ ιδιωτικοῦ κέρδους, τοῦ τόκου, τῶν ἐνοικίων καὶ τῶν ἐσόδων ἀπὸ μόνιμη τοποθέτηση χρημάτων. Μὰ καθόλου ζεαλιστικὸ δὲν εἶναι νὰ κοπανᾶμε λόγια γιὰ τὴν σχέση τῆς βιομηχανίας μὲ τὴν προσωπικὴ ἀνεξαρτησία, μὲ τὴν πρωτοβουλία καὶ μ’ ἄλλες πιθητὲς ιδιότητες πούχανε σημασία γιὰ τὴν ἀγροτικὴ ζωὴ τῶν Ἀμερικανῶν πρωτοπόρων. ‘Η ίδεα πὼς ὑπάρχει μιὰ προκαθορισμένη ἀρμονία ἀνάμεσα στὴ δημοκρατία καὶ στὸ καθεστὼς τὸ σημερινό, ποὺ θέλουντες νὰ τ’ ὀνομάζουντες κεφαλαιοκρατικό, εἶναι τὸ πιὸ παράλογο δεῖγμα μεταφυσικῆς θεωρίας ποὺ δημιούργησε τῆς ἀνθρώπινης ιστορίας ἥ ἔξελιξη.

‘Η πάλη ποὺ γίνεται ἀνάμεσα στὰ συμφέροντα, ἀνάμεσα στὰ κόρματα, ἀνάμεσα στὶς φατρίες, εἶναι ίδιαίτερα βλαβερή, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ γενικὸ ἀνθρώπινο πρόβλημα κ’ οἱ τρόποι ποὺ τ’ ἀντιμετωπίζουμε καὶ τ’ ἀποτελέσματά τους μᾶς ἐπηρεάζουν ὅλους τὸ ίδιο. Τὸ πρῶτο ποὺ χρειάζεται εἶναι ἥ μελέτη, μιὰ μελέτη τύπου ἐπιστημονικοῦ καὶ συνεργατικοῦ. Θεωρητικὰ μποροῦμε ν’ ἀντιληφθοῦμε πὼς ἥ πάλη τῶν συμφερόντων ίσως μᾶς

δύνη γίνεται ν' ἀναγνωρίσουμε πιὸ ἔεκάθαρα τὰ συμφέροντα τὰ μπερδεμένα, ποὺ πρέπει νὰ ἐναρμονιστοῦνται σὲ κάποια σταθερὴ λύση. Μὰ ὁ κομματικὸς ἀνταγωνισμὸς θὰ φέρνει τὴν διαίρεση καὶ τὴν σύγχυση, διστάσας τὸν μερίδες ποὺ παίρνουνται μέρος στὴν σύγκρουση εἶναι σίγουρη δτὶ κατέχει κιόλας τὴν ἀλήθεια, διστάσας τὸν ἰσχυρισμό, ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν σύρρηση τῆς ἀνάγκης νὰ ἐξεταστοῦν ἐπιστημονικὰ οἱ συνθῆκες γιὰ νὰ καθοριστεῖ ἡ πορεία ποὺ πρέπει ν' ἀκολουθήσουμε.

Η ἀνάπτυξη τῶν σκέψεών μου στάθηκε μονόπλευρη σ' ἑτοῦτο τὸ κεφάλαιο. Γιατὶ τόνισα πολὺ τὴν οἰκονομικὴ πλευρὰ τοῦ πολιτισμοῦ μας. Μὰ ὁ ἐκβιομηχανισμὸς κ' ἡ ἐμποροποίηση καθορίζουνται σὲ τόσο σημαντικὸ βαθμὸ τὶς ἰδιότητες τοῦ σημερινοῦ πολιτισμοῦ ὥστε γίνεται ἰδιαίτερα φανερὴ ἡ πρωταρχικὴ ἀνάγκη ν' ἀναλυθοῦν οἱ ὅροι του.

Τὴν ἔμφαση ποὺ δίνουμε στοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντες τὴν δικαιολογοῦντα βέβαια γεγονότα πραγματικά. Μὰ τοῦτα τὰ γεγονότα δὲν ἀποτελοῦν ἀπόδειξη δτὶ τὴν λύση τῆς συνεργατικῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας θὰ τὴν ἔξασφαλίσουμε μόνο ἀν ἀσχοληθοῦμε ἀμεσα κι' ἀποκλειστικὰ μὲ τὴν οἰκονομικὴ πλευρά. Φτάνει νὰ σκεφτοῦμε δτὶ τὰ μέσα ποὺ θὰ μᾶς χρειαστοῦνται γιὰ νὰ πραγματοποιήσουμε ἐπιθυμητὲς ἀλλαγὲς στὴ βιομηχανία καὶ στὴν κατανομὴ τῶν προσόδων, θὰ τάχουμε στὴν ἔξουσία μας μόνο μὲ τὴ βοήθεια ἀντίστοιχων ἀλλαγῶν στὴν ἐπιστήμη, στὴν ἡθικὴ καὶ σ' ἄλλες πλευρὲς τῆς κοινῆς μας πείρας. Τὰ γεγονότα μᾶς δείχγουνται ἔεκάθαρα δτὶ ὡς τώρα δὲν εἴχαμε ὅλες τὶς προϋποθέσεις, οἰκονομικὲς καὶ πολιτικές, γιὰ νὰ τὴν ζήσουμε τὴν δημοκρατία πέρα γιὰ πέρα. Καὶ τοὺς ἀρνητές της καὶ τοὺς ὑποστηριχτές της τὰ γεγονότα τοὺς κάνουνται νὰ σκεφτοῦνται πόσο σπουδαῖο εἶναι νὰ ἔξετάσουμε μὲ κριτικὸ πνεῦμα τὴν θεωρία ποὺ δίνει τὴν πρώτη θέση στοὺς οἰκονομικοὺς παράγοντες ἀπομονωμένους. Ἀκόμα καθαρότερα θὰ φανεῖ ἀπὸ τὴν ἀντίθεση ἡ σημασία τῆς ἀλληλεπίδρασης.